

Bizim iş yoldaşlarımız

AXTARIŞLAR DAVAM EDİR

Nəcəf Nəcəfov

***Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü,
ADPU-nun dosenti, əməkdar müəllim***

Görkəmli tədqiqatçı, zəhmətkeş alim, yüksək intellektli ziyalı, sadə, təvazökar və səmimi insan Himalay Ənvər oğlu Qasimov on ildən çoxdur ki, Azərbaycan Dövlət Pe-daqoji Universitetində “Azərbaycan ədəbiy-yatı tarixi” kafedrasına rəhbərlik edir. Bütün həyatı boyu elmin zirvəsinə gedən yolda fə-dakarlıqla çalışan Himalay Qasimov gərgin əməyi, böyük zəhməti, min bir əzabı nəticə-sində ədəbiyyatımızın tədqiqi sahəsində əhə-miyyətli işlər görmüş, sanballı əsərləri ilə elmimizə dəyərli töhfələr bəxş edərək yeni-yeni yaradıcılıq uğurları əldə etmişdir.

Ədəbiyyatşünas, ədəbiyyat tarixçisi və nəzəriyyəçisi kimi tanınan filologiya elmləri doktoru, professor Himalay Qasimov ağır və şərəfli bir həyat yolu keçmişdir. O, Naxçıvan şəhərində ziyalı ailəsində doğulmuşdur. Atası Ənvər Hacı Qasım oğlu dağ-mədən ixtisası üzrə ali təhsil alaraq, Naxçıvanda mühəndislik vəzifəsində çalışmışdır. Bu ailənin maraqlı tarixçəsi vardır. Akademik M.C.Cəfərovun akademik İsa Həbibbəyli tərəfindən hazırlanıb çap edilmiş “Xatirələr” (Bakı, 2010) adlı memuarında Himalay müəllimin babası Hacı Qasım Naxçıvanda ən imkanlı və sayılıb-seçilən şəxslərdən biri kimi tanındılmışdır. Məlumdur ki, o zamanlar həccə getmək hər kəsə müyəssər olmurdu. Ancaq onun babası müqəddəs müsəlman şə-həri olan Məkkəni ziyarət etmiş, hacı adı al-mış ürfən simalardan biri olmuşdur. Onun ömür-gün yoldaşı Zöhrə xanım da səxavətli bir xanım kimi ad qazanmışdır. Bu ailə

Qaçaq Nəbinin hörmət bəslədiyi, güvəndiyi, yeri gəldikcə sığındığı ailələrdən idi. Yaşa-dığı mahalda mərd bir kişi kimi tanınan Hacı Qasım öz qürurunu, mənliliyini axıradək qo-rumuşdur. Çoxdan hədəfə alınmış bu cəsur insan 1918-ci ildə özünün kəhər atında Nax-çıvandan Ordubada gedərkən Araz kənarın-da Aza kəndi yaxınlığında erməni cəlladları ilə qeyri-bərabər döyüşdə həlak olmuşdur. Valideynləri balaca Himalaya keçmişlərin-dən fəxrlə danışır-dılar. Onun anası Kəngər-lilər tayfasındandır. Kəngərlilər də Naxçı-vanda tanınmış nəsil-dir. Şahtaxtı kəndində bu ailəyə hörmətlə yanaşılır. Lakin ruzigarın sərt üzü isə bu ailədən əl çəkmirdi. Böyük Vətən müharibəsi yeni faciələrin başlanğıcı oldu. Müharibənin ağır-acıları bu ailədən də yan keçmədi. 1943-cü ildə onun atası Uk-rayna uğrunda döyüşlərdə həlak olmuşdur. Yüzlərcə, minlərcə ailələrin başına gələn bu fəlakətlərlə onlar da üzləşmişlər. Bundan əv-vəl tüğyan edən 37-ci il hadisələrində də ailəyə ağır zərbə dəymiş, əmisi həbs edil-mişdi. Üçlüyün döyü-yü qapıdan çıxan Həmzə müəllim 30-cu illərin yetkin ziyalı-larından idi. O, Azərbaycan Dövlət Univer-sitetinin tarix fakültəsini Mehdi Hüseynlə birgə bitirmişdi. Digər günahsız qurbanlar kimi, o da 1937-ci ildə Sibirə sürgün olun-muş, 18 il dözülməz həyat sürmüşdür. Tale elə gətirmişdi ki, bu dəhşətli günlərdə o, həmyerlisi böyük şair Hüseyn Cavidə qayğı göstərməli olmuşdur. Bu barədə kifayət qə-dər xatirələr də vardır. ADPU-nun profes-

soru Quşdan Bağirov “Azərbaycan müəllimi” qəzetində yazırdı ki, böyük şair Hüseyn Cavid fani dünya ilə öz həmyerlisi Həmzə Qasimovun dizləri üstə vidalaşmışdır. Həmzə müəllim ağır sürgün illərindən sonra bəraət alaraq vətənə dönmüş, öz doğma təhsil ocağında işə bərpa olunaraq, on bir il tarix-filologiya və tarix fakültələrinin dekanı vəzifəsində çalışmışdır. Bütün bu illərin ağırlıqları heç də Qasimovlar ailəsini, o cümlədən gənc Himalayı sarsıtmamış, əksinə, onları mətinləşdirmiş, daha dözümlü etmişdir.

Himalay müəllimin ömür yoluna nəzər salanda bütün bunların kökündə onun nəsil şəcərəsinin, böyüdüüyü və tərbiyə aldığı mühitin, həmçinin mətin iradəsinin dayandığına əmin oluruq.

Gənc yaşlarından bu hisləri yaşamış Himalay müəllim özü üçün müəllimliyi peşə seçmiş, həyatını gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə həsr etməyi hər şeydən üstün tutmuşdur. 1961-ci ildə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun (ADPU-nun) tarix-filologiya fakültəsinə qəbul olan bu gənc böyük müəllimləri olan akademik Feyzulla Qasımzadə, Əli Sultanlı, Mikayıl Rəfil kimi nəhənglərdən dərs almış, 1966-cı ildə oranı bitirərək Azərbaycan dili, ədəbiyyatı və tarix müəllimi kimi doğma şəhərinə qayıtmış, Naxçıvanda 2 nömrəli şəhər orta məktəbində ixtisası üzrə müəllim işləmiş, tam üç il (1966-1969) bu doğma ocaqda ədəbiyyat və tarix fənlərini tədris etmişdir.

Bir haşiyə: Himalay Qasimovun institutda qalmaq şansları çox idi. O, 1965-ci ildə tələbə elmi cəmiyyətinin xətti ilə Xalq şairi Səməd Vurğunun müharibə mövzusunda yazdığı şeirlər barədə elmi iş yazmış və bu işin tezisləri çap olunmuşdur. İlk elmi əsəri kimi bu qeydlərdən o, indi də çox ürək yangısı ilə danışır.

Himalay müəllim məktəbdə çox həvəslə işləyirdi. Şagirdləri də onu sevir, onu

bu peşəyə daha yaxından bağlayırdılar. Təsadüfi deyildir ki, onun şagirdləri “qızıl” və “gümüş” medallara da layiq görülmüşdü. Həmin şagirdlər bu gün elmimizdə, təhsilimizdə vicdanla çalışan elm, təhsil fədailəridir. Himalay müəllim yalnız dərs deməklə qalmırdı. Qabaqcıl müəllim kimi, 1967-ci ildən ona eyni zamanda ADPU-nun Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə qiyabi məsləhət məntəqəsinin müdiri vəzifəsi də tapşırılmışdır. İşlədiyi müddətdə tez-tez Bakıya gələn, öz müəllimləri ilə əlaqə saxlayan Himalay müəllimi elm sahəsi daha çox cəlb edirdi. Tələbəlik illərində gənc Himalay öz həmyaşıdları içərisində uyğun taleləri də çox görmüşdü. Müəllimləri bir qədər ehtiyatlı davransalar da, 37-ci il hadisələrindən danışarkən istər-istəməz H.Cavidin, Ə.Cavadın, M.Müşfiqin, B.Çobanzadənin, Salman Mümtazın, Seyid Hüseynin acı taleyindən söhbət salınar, bu hadisələrə ədəbiyyatımızın faciəsi kimi baxılırdı. Onun bütün bunları gözü ilə görən, şahidi olan əmisi Həmzə müəllim də bu barədə çox şey bilirdi. Bu söhbətlərin içərisində elmə həvəs göstərən Himalayın qəlbində Hüseyn Cavidin taleyi onu daha çox özünə cəzb edirdi. Təsadüfi deyildir ki, Himalay Qasimovun elmi fəaliyyətində Hüseyn Cavid mövzusu qırmızı xətlə keçmişdir. Həmzə müəllim o illəri xatırlayanda Himalay müəllim də o illərə baş vururdu. Düşünürdü ki, 1937-ci ildə repressiya alovu bütün Azərbaycanı bürüsə də kimsənin gücü yetməzdi ki, bu alovu söndürə bilsin. Elə buna görə də neçə-neçə qələm sahibləri repressiya alovunun oduna yanmışdılar. Bu dərdin atəşi xalqımızı bu gün də yandırır. O illər indi qorxulu nağıllar kimi xatırlanır. Bu qorxulu nağıllardakı obrazların əksəriyyəti vətənin “xalq düşməni” damğası vurulan ən dəyərli, namuslu övladları idi. Bütün bunlar gənc Himalaya öz təsirini göstərməmiş qalmırdı.

O zamankı tələblərə uyğun olaraq, üç

illik gənc mütəxəssis borcunu verdikdən sonra tale onu Bakıya gətirir, doğma kafedrası ilə bağlayır. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasının dissertantı olaraq akademik F.Qasımzadənin elmi rəhbərliyi altında “Azərbaycan şeirində süjetli lirika” mövzusunda namizədlik dissertasiyası üzərində işləməyə başlayır. 1974-cü ildə dissertasiya işini uğurla başa çatdırır. Qeyd etmək lazımdır ki, 1970-ci ildən “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi və ədəbiyyatın tədrisi metodikası” kafedrasında baş laborant, eyni zamanda kafedranın saathesabı müəllimi kimi “Ədəbiyyatşünaslığa giriş” fənnindən dərs aparır. 1974-1975-ci tədris ilindən həmin kafedranın müsabiqə yolu ilə müəllimi vəzifəsinə seçilir. Beləliklə, tale kitabında səhifələr aramsız yazılmağa başlayır: baş müəllim, dosent, professor və kafedra müdiri. Ədəbi irsin, müasir tənqidin ən global problemləri ilə məşğul olan H.Qasimov 1994-cü ildə “Müasir Azərbaycan romanı: janrın poetika və tipologiyası” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir. Onu həmişə tələbələrinin taleyi düşündürmüş, o, tələbələrinə diqqət və qayğı ilə yanaşmışdır. Gənc alim araşdırmalarını da davam etdirirdi. Onun ilk dərs vəsaiti 1981-ci ildə nəşr olunur. “Ədəbiyyat nəzəriyyəsindən müəhazirələr” adlı bu vəsait universitetin filologiya fakültəsinin IV kursunda tədris olunmağa başlayan “Ədəbiyyat nəzəriyyəsi” fənni üçün 1977-ci ildə ilk dəfə tərtib olunan proqramı uyğun olaraq hazırlanmışdı. Sonralar bunun davamı kimi Azərbaycan ədəbiyyatının yaradıcılıq problemlərinə dair kitablar, bakalavr və magistr təhsil pilləsində tədris olunan bir neçə fənn proqramlarını da çapa təqdim edir. O, ədəbiyyatşünaslığın təbliğinə geniş yer ayırır. Belə bir rəvayət var ki, Makedoniyalı İsgəndər Axillesin qəbrini ziyarət edərkən onun qəhrəmanlığını bir daha xatırlayır və elə oradaca üzünü Axillesin heykəlinə tərəf tutub deyir: Qəhrəmanlıq yadda

qalandır. Lakin sən çox xoşbəxt qəhrəman-san ki, sənin Homer kimi təbliğatçın olmuşdur. Himalay müəllim də öyrəndiklərini zəruri bilik kimi tələbələrinə aşılamaq üçün əlindən gələni əsirgəməirdi.

Elmi tədqiqat işləri belə təbliğatın açarıdır. Bu açarı oxuculara verən alim tədqiq etdiyi sahəni həm də təbliğ edir, onu xalqın malı edir. Məhz bu fikirlərlə yaşayan Himalay müəllimin bu gün 16 kitabı, 120 məqaləsi dərc olunmuşdur. O, bu yolla mənəvi sərvətimizə öz töhfələrini vermişdir. Təsədüfi deyildir ki, bu illər ərzində o, xeyli sayda fundamental elmi məqalələrin müəllifi kimi ictimaiyyət tərəfindən təqdir olunmuşdur. Həm də o yalnız tədqiqatla, yazmaqla kifayətlənmir. O, onlarla monoqrafiyanın, dərsliyin və dərs vəsaitinə elmi redaktorluq edir. Qırxdan çox namizədlik və doktorluq dissertasiyasının rəsmi opponenti olmuşdur. Hazırda aktual mövzuda yazılan ondan artıq namizədlik dissertasiyasına elmi rəhbərlik edir. Yüzlərlə namizədlik və doktorluq dissertasiya işinin müzakirəsində rəy söyləyir və ya kafedra müdiri kimi həmin müzakirələrin gedişinə istiqamət verir. O, bu dissertasiyaların dərin elmi erudisiya və məntiqi təfəkkür fonunda müzakirəsinə həmişə məsuliyyətlə yanaşır. Bununla da öz məsləhət və tövsiyələrini elmi istiqamətə yönəldir. Təsədüfi deyildir ki, bu kafedrada ən tanınmış filoloqların doktorluq dissertasiyaları müzakirə olunmuşdur. Tanınmış alimlərdən BDU-nun professoru Cahangir Məmmədlinin, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun professoru Şirindil Alışanovun, BDU-nun professoru Şamil Vəliyevin və başqalarının çox dəyərli elmi axtarışlarına məhz bu kafedrada müsbət rəy verilmişdir. Aparıcı elmi müəssisə kimi, onlar barədə hər dəfə öz dəyərli sözünü demiş, xeyir-duasını vermişdir.

Prof. H.Qasimov eyni zamanda ölkənin müxtəlif təhsil və elm mərkəzlərində

fəaliyyət göstərən Dissertasiya Şuralarının üzvü kimi çıxış edib tövsiyələrini səsləndirir. “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kafedrasına rəhbərlik etdiyi on ildən bir qədər artıq müddətdə gənc alimlərin boy artımına xüsusi qayğı göstərilmişdir. Hal-hazırda kafedrada 8 elmlər doktoru, professor, 5 elmlər namizədi, dosent fəaliyyət göstərir. Onun yetirmələrindən bəziləri elmi-erudik imkanlarını səfərbər edərək ölkədə və ölkədən xaricdə müxtəlif elmi konfrans və simpoziumlarda dəyərli məruzələrlə çıxış edir və vətənə mükafatlarla qayıdırlar. Son illərdə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində elm və təhsil sahəsində rəqabət mühitini yaxşılaşdırmaq üçün həyata keçirilən “İlin alimi” və “İlin müəllimi” müsabiqəsində kafedranın professorları Elman Quliyev, Təyyar Salamoglu, Mahmud Allahmanlı, dosenti Yaşar Rzayev qalib sayılmışlar. Məhz onun qayğısı nəticəsində kafedranın dosenti Ramin Əhmədov uğurla filologiya üzrə elmlər doktoru, Təranə Əzimova, Mələhət Babayeva, Səkinə Bayramova filologiya üzrə fəlsəfə doktoru adını almış, Pərvin Nurəliyeva, Yeganə Qasımova elmi araşdırmalar aparır. Ölkə və beynəlxalq miqyaslı naminiyaların daşıyıcılarının fəaliyyət göstərdiyi “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kafedrasında işləmək, ona müdirlik etmək işini Himalay müəllim özünə şərəf sayır. Möhtəşəm tarixi, zəngin və yaşarlı ənənəsi olan belə bir kafedraya rəhbərlik etmək, dəyərli elm və təhsil fədailəri ilə çiyin-çiyinə işləməyə o, taleyin qisməti və zəhmətinin nəticəsi kimi baxır.

1996-cı ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin “Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı tarixi” kafedrasının professoru və 2003-cü ildə müdiri vəzifəsinə seçilən Himalay Qasimov ali məktəblərin filologiya fakültələri üçün “Ədəbiyyat nəzəriyyəsi”, “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” proqramlarının, “Ədəbiyyat nəzəriyyəsindən

mühazirələr” (1981), “Bədiiliyin meyarı” (1990), “Müasir Azərbaycan romanı: janrın poetika və tipologiyası” (1994), “Müasir Azərbaycan romanının qaynaqları (1994), “Azərbaycan şeirinin poetikası” (1996), “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında yaradıcılıq meyilləri” (1998), “Şəhriyarın lirikası və etiqadı” (1999), “Azərbaycan ədəbiyyatının yaradıcılıq problemləri” (2004), “Şəhriyar poetikası” (2006), “Səməd Vurğunun poetik dünyası” (2006) kimi dərslər vəsaiti və monoqrafiyaların, Azərbaycan ədəbiyyatının yaradıcılıq problemlərinə dair çoxsaylı elmi-nəzəri məqalələrin müəllifidir. Bu sözlər görkəmli ədəbiyyatşünasın zəngin düşüncəsinin bariz ifadəsidir. Onun kitablarında və məqalələrində digər məsələlərlə yanaşı, eyni zamanda ədəbiyyatımızın cəfəkeşləri olan tənqidçi və ədəbiyyatşünaslığın yaradıcılıq axtarış və uğurları, milli ədəbi-nəzəri fikrin kəşşməsi, estetik idrakının hüdudları, sosial-mənəvi gerçəklik zəminində sənət durğunluqları haqda konseptual mülahizələr də yürüdülmür. Əsərlərinin tam olmayan siyahısı da göstərir ki, prof. H.Qasimov çoxcəhətli tədqiqat üslubuna malikdir. O, gah ədəbiyyatın nəzəri problemlərindən, gah sırf ədəbiyyatşünaslıq məsələlərindən, gah da klassiklərin yaradıcılıq problemlərindən bəhs edir və demək olar ki, hər dəfə də öz məqsədinə nail olur. Məsələn, o, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq məsələlərindən söz açarkən klassik ədəbi-estetik düşüncəni böyük ədəbi-mədəni hadisə hesab edirsə, klassik irsə meyil və marağın gündəmdən düşmədiyini bildirirsə, digər tərəfdən irs-varislik kontekstində ədəbiyyatşünaslığımızın bugünkü durumu, onun milli ədəbi-estetik qayəsi barədə fikir formalaşdırmağa səy edir və maraqlı mühazirələr söyləyir. Onun tədqiqatında mövzu rəngarəngliyi də diqqəti cəlb edir.

Bir haşiyə: H.Qasimovun “Mir Cəlal yaradıcılığında bir məqam” adlı məqalə-

sində hələ 50-ci illərdə ADPU-nun filologiya fakültəsinin sonuncu kursunda oxuyan, qiyabiçi tələbə, Şamaxıda müəllim işləyən Davud Orucovun Mir Cəlalın “Yaşlıdlarım” romanı mövzusunda yazdığı kurs işini də tədqiqat obyektinə kimi seçmişdir. Bu məqalədə həm Mir Cəlalın yaradıcılığı, həm də tələbə gəncin ilk uğurları öz gözəl ifadəsini tapmışdır.

Prof. H.Qasimov AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda və müxtəlif universitetlərdə ixtisaslaşdırılmış Dissertasiya Şuralarının üzvü olmuşdur. Hazırda BDU-da filologiya üzrə ixtisaslaşdırılmış Dissertasiya Şurasının üzvüdür.

Onun əsərləri barədə prof. Nərgiz Paşayeva, prof. Elman Quliyev, prof. Təyyar Salamoğlu, prof. M.Allahmanlı, prof. Yavuz Axundov, dos. Yaşar Rzayev, dos. Təranə Rəhimli, Füzuli Əsgərli, Hüseyn Həşimi və başqaları dəyərli fikirlər söyləmişlər. Filologiya elmləri doktoru, professor N.Paşayevanın H.Qasimovun “Azərbaycan dramaturgiyası: tarixilik və müasirlik” kitabına (2008) yazdığı “Ön söz”də deyilir: “Himalay Ənvəroğlunun dramaturgiyamızın inkişaf problemləri ilə bağlı konseptual açıqlamalarında, həmçinin tədqiqata cəlb olunan əsərləri janr poetikası haqqında da dolğun elmi təsəvvür yaradır. “Azərbaycan dramaturgiyası: tarixilik və müasirlik” kitabında da milli dramaturgiyamızın müxtəlif yaradıcılıq məsələlərinə dair araşdırmalar sərgilənmiş, dramaturji sənətin H.Caviddən Anara qədərki inkişaf yolunun müəyyən məqamları geniş təhlil edilmişdir”.

Himalay müəllim həm də elm təşkilatçısıdır. Onun rəhbərlik etdiyi “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kafedrası ADPU-nun ən böyük fakültəsi olan filologiya fakültəsinin nəzdindəki 9 kafedradan biridir. Prof. Buludxan Xəlilovun rəhbərlik etdiyi bu fakültənin nəzdində olan kafedraların hər birinin Azərbaycan elminin və pedaqoji

fikrinin inkişafında xüsusi xidmətləri vardır. Universitetin 85 və 90 illik yubileylərində fakültənin 16 əməkdaşı “əməkdar müəllim”, “əməkdar elm xadimi” adına, “Tərəqqi” medalına layiq görülmüşdür. “Tərəqqi” medalı ilə təltif olunanlar arasında Himalay Qasimov da vardır.

Himalay Qasimov YAP-ın Səbail rayon təşkilatı idarə heyətinin üzvü, ADPU-da Yeni Azərbaycan Partiyası ərazi ilk təşkilatının sədridir. Universitetin elmi şurasının üzvüdür.

Fakültədə müntəzəm olaraq şairlərlə, yazıçılarla, ziyalılarla maraqlı görüşlər keçirilir, son vaxtlar Rəsul Rza, Cəfər Xəndan, Mir Cəlal, Zərifə Budaqova, Mirzə İbrahimov, İsmayıl Şıxlı və başqalarının yubiley tədbirlərinin yüksək səviyyədə keçirilməsində H.Qasimovun rəhbərlik etdiyi kafedranın əməkdaşlarının əməyi az olmamışdır. 1938-1939-cu dərslərindən fəaliyyət göstərən bu kafedra öz qabaqcıllığı ilə yenə də fərqlənir. Kafedra ənənələrini qoruyur və saxlayır. Bu, onun nəticəsidir ki, prof. H.Qasimov öz sələfləri kimi, işinə sədaqəti ilə, möhkəm iradəsi və tükənməz enerjisi ilə kafedranın işini günün tələbləri səviyyəsinə istiqamətləndirməyə nail olur.

Himalay müəllim gözəl ailə başçısıdır. Onun həyat yoldaşı Elmira Qasimova tarix üzrə, qızı Səbinə Ağayeva fizika-riyaziyyat elmləri üzrə fəlsəfə doktorudur.

Həmişə təmkinli, səbirli olan prof. H.Qasimov müəllimlər və tələbələr arasında böyük hörmət və nüfuza malikdir. Onu əsl pedaqoq, rəhbər, səmimi insan kimi tanıyırlar. Kafedranın hər bir üzvü onu ən doğma, ən yaxın adam sayır.

Görülən işlər kafedra üzvlərini arxayınlaşdırmır. Prof. Himalay Qasimov yenə də yorulmadan çalışır. Onun ildə bir neçə kitabı nəşr olunur. Hər yeni kitabı izləyən oxucuda dərhal belə fikir yaranır: axtarışlar davam edir.